

Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra, Banja Luka, glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa *Defendologija i Sociološki diskurs*

Participativna demokratija, etika i odgovornost

Veoma je važno obrazovanje za demokratiju i civilno društvo, pogotovo u tranzicionim zemljama, kakva je i Bosna i Hercegovina

Civilno društvo i demokratija se nalaze u međusobnoj vezi, jer od jačanja građanskog društva u velikoj mjeri zavisi demokratizacija društva. Iako je teško dati adekvatnu odredbu *demokratije*, ipak ćemo, kao polaznu osnovu, navesti jednu koja ističe: „Demokratija je oblik vladavine zasnovan na volji naroda – to je vladavina naroda narodom za narod.“ Kako sociolog Gidens dobro napominje, istraživanja javnog mnijenja na Zapadu, kada je u pitanju povjerenje u strukture vlasti, donijela su zanimljive rezultate, koji pokazuju da su u velikoj mjeri ljudi izgubili povjerenje u političare, kao i u ortodoksne demokratske procedure, ali da nisu izgubili vjeru u *demokratske procese*. U jednom istraživanju nedavno sprovedenom u SAD i najvećim zapadnoevropskim zemljama, znatno više od 90 postotaka ispitanih izjavilo je da podržava demokratsku vlast. Štaviše, protivno mišljenju mnogih, većina ljudi ne gubi interesovanje za politiku samu po sebi. Rezultati pokazuju upravo suprotno. Ljudi se, zapravo, za politiku zanimaju više nego ranije. Tu spada i mlada generacija. Mladi ne predstavljaju, kako se često kaže, generaciju X, nezadovoljnu i otuđenu. Dakle, pitanje demokratije ostaje akteulnim još od antičkih, grčkih vremena, pa i danas.

Grci su počeli koristiti riječ *demokratija* kao oznaku za vladavinu naroda. Ali, i korijeni te riječi (*demos*-narod; *kratia*, *kratein*-vladavina, vladanje, vlast, vladati) „izazivaju neizbježna pitanja: ko treba da čini narod, i šta se podrazumijeva kad kažemo da *narod vlada*?“ Kao ideja i kao praksa, demokratija je znatno starija od civilnog društva. U svom istorijskom razvoju, ona je prolazila kroz različite modalitete, forme i sadržaje, od atinskog do savremenog modela. Atinski model demokratije je bio model *direktne* ili *participativne demokratije*; savremene demokratske države su pretežno uređene po modelu *predstavničke* ili *reprezentativne demokratije*, dok je za bivša socijalistička društva bio karakterističan model poznat pod nazivom *narodne* ili *jednopartijske demokratije*. Iako je antički model direktne ili participativne demokratije uvijek smatran pravom i originalnom demokratijom, ipak je nastankom moderne nacionalne države razvijan model predstavničke demokratije, tako da je i danas to najrašireniji model demokratije koji ima različite oblike. Zato se i može reći da se glavne karakteristike i prednosti modela direktne, participativne demokratije odnose na *neposredno učešće građana* u donošenju odluka od njihovog zajedničkog interesa, kao i u upravljanju javnim poslovima. Osim toga, neophodno je pomenuti i *jednakost* među građanima, te *političke slobode* i poštovanje *pravde* i *zakona*. Ali, ono što je bitno napomenuti jeste to da u tom modelu nije postojala razlika između države i društva, kao i političke države i civilnog društva. „Privatni život u domaćinstvu (*oikos*) bio je potpuno podređen u odnosu na javni život (*polis*). Individualna sloboda je bila podređena opštoj političkoj slobodi u polis. Ili, kako je to uočio Benžamen Konstan (Benjamen Constant), antički model neposredne demokratije je obezbeđivao pozitivnu slobodu, za razliku od modernih država u kojima je negativna sloboda dobila primat.“ Kako je pitanje demokratije jedno od suštinskih i centralnih pitanja moderne političke teorije, Dejvid Bićem (David Beetcham) ističe antietičke varijante obrazaca demokratije, koji obilježavaju teorijske diskusije

zadnjih nekoliko decenija: demokratija kao deskriptivni ili preskriptivni koncept; demokratija kao institucionalna procedura ili kao normativni ideal; direktna versus reprezentativna demokratija; elitistička versus participatorna demokratija; liberalna versus neliberalna (populistička) demokratija; deliberativna versus mas-demokratija; politička versus socijalna demokratija; većinska versus konsensualna demokratija; demokratija kao individualno pravo ili kao kolektivno dobro; demokratija kao realizacija jednakosti ili kao pregovaranje o razlikama. Polazeći od činjenice da postoje različiti sadržaji i modaliteti demokratije, značajno teorijsko, ali i praktično pitanje koje se postavlja, ističe Pavlović, jeste da li je demokratija prevashodno forma ili ima supstantivni sadržaj. Jednostavan odgovor na to pitanje nije lako dati, jer se situacija usložnjava činjenicom da za demokratiju već i sama forma ima sadržinski značaj. Iako se danas pojam demokratije najčešće odnosi i veže za opšte pravo glasa, politički pluralizam i političko takmičenje, slobodu govora i štampe, te vladavinu prava, ipak treba reći da to i nije dovoljno objašnjenje sadržaja demokratije. Iako se naizgled čini jednostavnim definisati pojam „demokratije“, ipak je teško odrediti njen sadržaj. Ono što predstavlja bitno obilježje demokratije političkog sistema, nije samo masovno sudjelovanje u političkom odlučivanju, nego donošenje valjanih i odgovarajućih i odgovornih odluka. Demokratija "nije direktna vladavina", nego *odgovorna vladavina*. Gdje smo danas tu...? Kako je teško definisati savremenu demokratiju, tako se ona i može shvatiti kao „idealna država“ koja „pretpostavlja vrlo skučenu zajednicu u kojoj se cijeli narod može okupiti i odlučivati o svojim problemima“. Takođe, ona „pretpostavlja savršeno časne građane, koji neprestano pretpostavljaju opšte dobro svojim ličnim interesima“, i baš zato, „riječ je o sistemu koji bi se teško mogao primijeniti na velike savremene države“ (P. Canivez). Demokratija se konstituiše na temelju *ideala autonomije*, koja će uvijek biti ograničena dostupnošću materijalnih sredstava, političkog rasuđivanja i učvršćenja demokratskih prava. Demokratija

predstavlja i određenu *vrijednost*. Iako postoje razna gledišta o demokratiji, najčešće ona koja se odnose na *oblik političkog režima*, ipak treba pomenuti i to da je demokratija i određeni *stil življenja i ubjedenja*. Ona je i – *sistem vrijednosti*, kako onih opštedruštvenih, tako i onih političkih i pravnih vrijednosti. Zapravo, „demokratsko društvo odražava, napominje Bondia, socijalnu dimenziju unutar koje se razvijaju opštedruštvene i pravne vrijednosti. Sva demokratska društva zahtijevaju od svojih članova, ne samo da ih poštuju u jednakim vrijednosnim sistemima i modelima ponašanja, nego (takođe) zahtijevaju postojanje nekog pokretačkog principa, koji će upravljati i nadzirati cjelokupnu zajednicu, usmjeravajući je ka realizaciji zajedničkih interesa. Iz toga proizilazi da se treba uvažiti nedjeljiva veza između formalnog i suštinskog elementa demokratije. Tako bi sve demokratske države trebale sadržavati principe koji određuju kojem se sistemu vrijednosti, koji je karakterističan za demokratsko državno uređenje, treba posvetiti posebna pažnja prilikom uspostavljanja pravnog uređenja.“ Kako svaki pravni poredak u sebi nosi neku pravnu vrijednost, jasno je da demokratski pravni poredak mora u sebi sadržavati demokratske pravne vrijednosti, one koje proizilaze iz *demokratske vrijednosti pravne države*, one države koja će štiti opštedruštvene, političke i pravne vrijednosti i na njima graditi ne samo svoj *legalitet*, već i *legitimitet*. Poseban problem koji se odnosi na demokratiju jeste *obrazovanje za demokratiju*. Ruso (Jean – Jacques Rousseau) je svojevremeno dobro primijetio taj problem, kad je rekao: „Stvoriti vladavinu za narod svakako je korisna stvar, ali znam za korisniju – odgojiti narod za vladavinu.“

Veoma je važno obrazovanje za demokratiju i civilno društvo, pogotovo u tranzicionim zemljama, kakva je i Bosna i Hercegovina. Prije svega to je jedna civilizacijska i demokratska novina u odnosu na kvazicivilno društvo prethodnog, socijalističkog perioda u kojem su demokratiju u određenoj mjeri fingirala udruženja „civilnog društva“, kao što su: Savez komunista, Socijalistički savez radnog naroda,

Savez sindikata, Udruženje žena, Udruženje boraca, Udruženje omladine, sportska, kulturna, naučna i druga slična udruženja. Umjesto mehanizama izgradnje civilnog društva, ta su se udruženja pretvarala u transmisione mehanizme podrške vladajućoj partiji i njenom režimu. Postojanje civilnog društva svugdje, pa i u Bosni i Hercegovini, podrazumijeva postojanje *prava* na različitost koje se mora ostvarivati u okvirima pravne države i vladavine prava. I u jednom, a i u drugom slučaju, Bosna i Hercegovina ima čitav niz problema da obrazovanje za demokratiju i civilno društvo veže za afirmaciju demokratskog civilnog društva i pravne države. **Trajno se postavlja pitanje... Dali je demokratija moguća kao opšta..., ili je stalno u ime nekoga i za nekoga? Etika se mora vratiti u temelje demokratije i demokratske procedure... Kako i s kim? Moralnim i odgovornim vladarima, tzv.političkim elitama...**